Teithiau Penllyn | Go Bala **T9**

Taith Moel Emoel | Moel Emoel Trail

Cymdeithas Twristiaeth y Bala a Phenllyn | Bala & Penllyn Tourism Association

Cerdded | Scenic Walk

Crynodeb

Cylchdaith i ben Moel Emoel (549 m 1,800 tr) drwy dir amaethyddol, ffriddoedd a ffyrdd tawel, gyda golygfeydd ardderchog o'r Bala, y llyn a'r mynyddoedd oddi amgylch.

Mae Cymdeithas Dwristiaid y Bala a Phenllyn wedi gwirio'r wybodaeth roddir yn y daflen hon ond gall rhai newidiadau ddigwydd. Dylech fod yn gyfrifol am eich diogelwch eich hun, cymerwch sylw o rybuddion, dilynwch y Cod Cefn Gwlad a gweler gwefan www.GoBala.org (Gwybodaeth/Diogelwch)

Gwybodaeth i Dwristiaid:	www.VisitBala.org neu www.ymweldageryri.info
Gwybodaeth am Deithiau:	www.GoBala.org

Cynlluniwch eich taith

Pellter	11½ km (7¼ milltir)
Gwaith Dringo	450 m (1,475 troedfedd)
Amser heb aros	4 - 4½ awr
Map	OS OL18
Tirwedd	Llwybrau, ffyrdd tawel, tir amaethyddol, ffriddoedd
Man cychwyn/ gorffen	Canolfan Cywain , ger y Bala (SH928365)
Parcio Ceir	Mannau cychwyn
Toiledau	Maes Parcio'r Green, Bala (SH928361)
Lluniaeth	Bala
Cludiant Cyhoeddus	www.GoBala.org (Gwybodaeth/Cludiant Cyhoeddus)
Dalier Sylw	**Argymhellir na ddylid fynd a chŵn ar dir amaethyddol, gellir cyfarfod gwartheg a theirw yn pori. Llawer o gamfeydd. Llwybr ddim yn glir mewn mannau. Ar ôl glaw bydd y gwair yn wlyb felly angen esgidiau cerdded pwrpasol. Ar wahân i'r Bala dim lluniaeth na thoiledau.**

www.GoBala.org

Y Daith

1 DECHRAU Wrth adael Canolfan Cywain A trowch i'r dde ar y ffordd dawel (gogledd) am 800m, heibio adeiladau 'stablau Stad Rhiwlas B ar y dde. Ar y chwith mae afon Tryweryn C.

2 Ar ôl mynd heibio'r ddau fwthyn teras ar y chwith, trowch i'r dde drwy adwy ddwbl ar ffordd drol sy'n arwain at adeiladau'r Stad (nid oes hawl tramwy yma ond rhoddwyd ganiatâd gan Stad Rhiwlas), ar ôl 50m cadwch i'r chwith, drwy'r adwy gan gadw'r coed ar y dde, cariwch ymlaen i'r un cyfeiriad drwy sawl adwy heibio i goeden Masarn, a thrwy adwy olaf i mewn i'r cae. Wedyn i fyny 'r rhiw gan gadw i'r chwith o fwthyn gwyngalchog (Pen–rhyd-galed) wedyn cadwch yn syth ymlaen at 2 gamfa yn y ffens/gwrych (ar ochr dde i goeden onnen).

3 Croeswch y ffordd a thros y gamfa gyferbyn. Ewch ar draws y cae (os oes cnwd yn tyfu ewch ar hyd yr ymyl os gwelwch yn dda) drwy'r gwrych a thros y gamfa. Mae golygfa o Foel Moel Emoel o'ch blaen. Cadwch i fynd yn syth ymlaen ar draws y cae a thrwy adwy fechan gudd yn y ffens, wedyn i mewn i'r goedlan.

4 Gwyrwch i'r chwith ychydig ac ewch drwy'r coed i lawr y rhiw, yn syth ymlaen pan ddewch at arwyddbost dros y nant, i fyny 'r rhiw, i'r un cyfeiriad wrth yr arwyddbost nesaf, at adwy "Wiced". Gadewch y goedlan ac ewch yn syth ymlaen drwy'r cae, drwy adwy "Wiced", i'r un cyfeiriad i lawr ac i fyny dyffryn bychan & thrwy adwy fechan.

5 Sylwch ar y chwith ar hen adeilad fferm yr Hendre D daliwch i fynd i'r un cyfeiriad drwy dwy adwy a thros ffos, ac ar draws y cae at adwy. Ewch drwy'r adwy honno gan gadw i'r chwith o'r adwy nesaf a dilynwch y gwrych/ffens at ddau adeilad (Penmaen-canol). Ymunwch a'r ffordd drol rhwng yr adeiladau a trowch i'r chwith.

6 Croeswch y nant a gwyrwch i'r chwith i fynd i mewn i'r goedlan dros gamfa. Wedyn cerddwch yn groes i gyfeiriad rhediad y dŵr gan gadw'r nant ar eich ochr chwith. Ar ôl 100m, gwyrwch i'r dde ar hyd nant fechan, gall hon fod yn sych, wedyn dringwch i fyny at gamfa, o'r golwg tu ôl i goeden dderw. Daliwch i fynd ar hyd y cae gyda'r gwrych ar eich ochr chwith i groesi gamfa yn y gornel.

7 Trowch i'r dde a dilynwch y ffens/gwrych ar eich ochr dde i lawr at a thros y nant, trowch i'r chwith gan gadw ymlaen ar hyd hen wrych (arwyddbost), croeswch i ochr arall y gwrych, i fyny 'r rhiw heibio arwyddbost a dilynwch yr hen wrych o dan y gwifrau trydan; pan ddowch at doriad yn yr hen wrych gwyrwch i'r chwith i fyny 'r rhiw at adwy haearn yn y ffens. Ewch drwy'r adwy a throi yn syth i'r chwith i mewn i'r goedlan drwy adwy/gamfa tu ôl i dwr o gerrig.

8 Daliwch i fynd drwy'r coed ar hyd toriad yn y coed ar lwybr "wedi ei godi", croeswch y nant a daliwch i fynd i'r un cyfeiriad. Croeswch dir corslyd i adael y coed dros gamfa, wedyn daliwch i fynd i'r un cyfeiriad drwy'r eithin, i fyny 'r rhiw, drwy adwy, ac wedyn ar draws ffordd drol drwy ail adwy (Agor i'r Cyhoedd).

9 Ewch ymlaen ar lwybr tractor a chymerwch yr adwy/gamfa i adael y llwybr tractor a mynd i'r ffridd agored. Mae Moel Emoel o'ch blaen a Llyn Maen Bras E ar y chwith.

10 Gallwch wyro i'r dde a dringo at y grib ddeheuol yn gyfochrog a Choed Foel Emoel sydd bellach wedi eu torri i lawr, gan ddilyn llwybr anodd i'w weld. Ar ôl cyrraedd y grib ddeheuol dilynwch hi i'r copa.

11 O'r copa (549 m 1800 tr) (SH937402) mae golygfeydd gwych i bob cyfeiriad E F.

12 O'r copa ewch ar hyd y llwybr anodd ei ganfod ar hyd y grib ddeheuol ac ychydig o flaen Coed Foel Emoel trowch i'r chwith drwy'r adwy/gamfa. Ewch i lawr y rhiw gan gadw'r goedwig ar eich ochr dde.

13 Trowch i'r dde wrth adwy/gamfa (arwydd diwedd Agor i'r Cyhoedd) i gadw'r goedwig ar eich ochr dde.

14 Dilynwch y wal bridd i lawr y rhiw. Bron cyn cyrraedd diwedd y cae cymerwch yr adwy ar y dde i'r goedwig a dilynwch y ffordd drol i lawr y rhiw drwy'r goedlan sydd yn gwyro i'r dde. (Nid oes hawl tramwy ar hyd y ffordd drol ond cafwyd caniatâd gan Stad Rhiwlas i'w defnyddio). Pan gyrhaeddwch ffordd drol arall yn croesi trowch i'r dde i fyny 'r rhiw, ar ôl 10m gwyrwch i'r chwith ar ffordd drol i lawr y rhiw.

15 Gadewch y coed drwy'r adwy a daliwch i fynd i'r un cyfeiriad. O'ch blaen mae golygfeydd o'r llyn a mynyddoedd yr Aran. Daliwch i ddilyn y ffordd drol i lawr y rhiw.

16 Ewch ymlaen o dan y gwifrau trydan, daliwch i ddilyn y ffordd drol drwy'r adwy gan gadw'r goedwig ar y chwith (Pwll-clai G), ewch drwy adwy arall i gyrraedd ffordd dawel i lawr y rhiw.

17 Daliwch i fynd heibio i amryw o arwyddion llwybrau cyhoeddus nes i chwi weld un wrth lwybr yn arwain at adeilad carreg mawr ar y chwith. Trowch i'r chwith, drwy'r adwy, yn syth o flaen yr adeilad oedd ar un amser yn gapel (Ty Capel, PANT GLAS 1903). Ewch dros y gamfa, sydd tu ôl i berth, i mewn i'r cae. Daliwch i fynd i lawr y rhiw hefo ffin y cae ar y chwith.

18 Croeswch y gamfa yng nghornel y cae, ar draws y ffos, wedyn i'r chwith. Nepell ar y dde croeswch gamfa i ymuno â llwybr wedi gordyfu, i lawr y rhiw drwy'r coed, croeswch y gamfa allan o'r coed. Yn lle hynny, gallwch fynd o gwmpas y goedlan i gyrraedd y gamfa uchod. Wedyn ewch i lawr y rhiw at ffordd drol, trowch i'r dde ar honno, pan gyrhaeddwch bostyn carreg sengl trowch i'r chwith i lawr at bont ag adwy.

19 Ewch dros y bont drwy'r ail adwy a gwyrwch i'r chwith dros y weirglodd, ar ôl 60m gwyrwch i'r dde drwy'r bwlch i fyny 'r rhiw at hen dŷ yn y coed (Y Gloig H).

20 Ewch i'r dde o'r Gloig, wedi mynd heibio'r adeiladau trowch i'r chwith i'r cae, croeswch y cae i fyny 'r rhiw heibio polion trydan i gyrraedd ffens ar y dde wedyn ewch ar hyd y ffens a thrwy adwy wrth ymyl coeden fawr. Trowch i'r chwith a dilynwch y ffens/hen wal derfyn i lawr y rhiw at goedlan a nant Ceunant Morgan.

21 Yn union cyn cyrraedd y goedlan trowch i'r dde ac ewch i lawr y rhiw gan gadw'r goedlan a'r nant ar y chwith, a daliwch i fynd i'r un cyfeiriad drwy sawl cae.

22 Wedyn ar hyd hen derfyn cae, i lawr y rhiw i gyrraedd ffordd, wedyn ar y chwith at y coed. Trowch i'r dde drwy'r adwy, i lawr y rhiw ar y ffordd drol hefo'r nant ar y chwith.

23 Croeswch y nant dros y bont ac ewch i'r dde drwy'r buarth i'r ffordd. Mae pentref Llanfor ar y chwith I.

24 Trowch i'r dde ar y ffordd am 120 m.

25 Trowch i'r chwith, drwy'r adwy, i ymuno â " Llwybr y Cariadon" J – lon goed. Ger diwedd yr 2il gae gwyrwch i'r dde, i lawr y rhiw at adwy.

26 Trowch i'r chwith ar hyd y ffordd i ddychwelyd i Ganolfan Cywain.

GORFFEN

Cronfa Amaethyddol Ewrop ar gyfer Datblygu Gwledig: Ewrop yn Buddsoddi mewn Ardaloedd Gwledig
The European Agricultural Fund for Rural Development: Europe Investing in Rural Areas
Llywodraeth Cymru Welsh Government

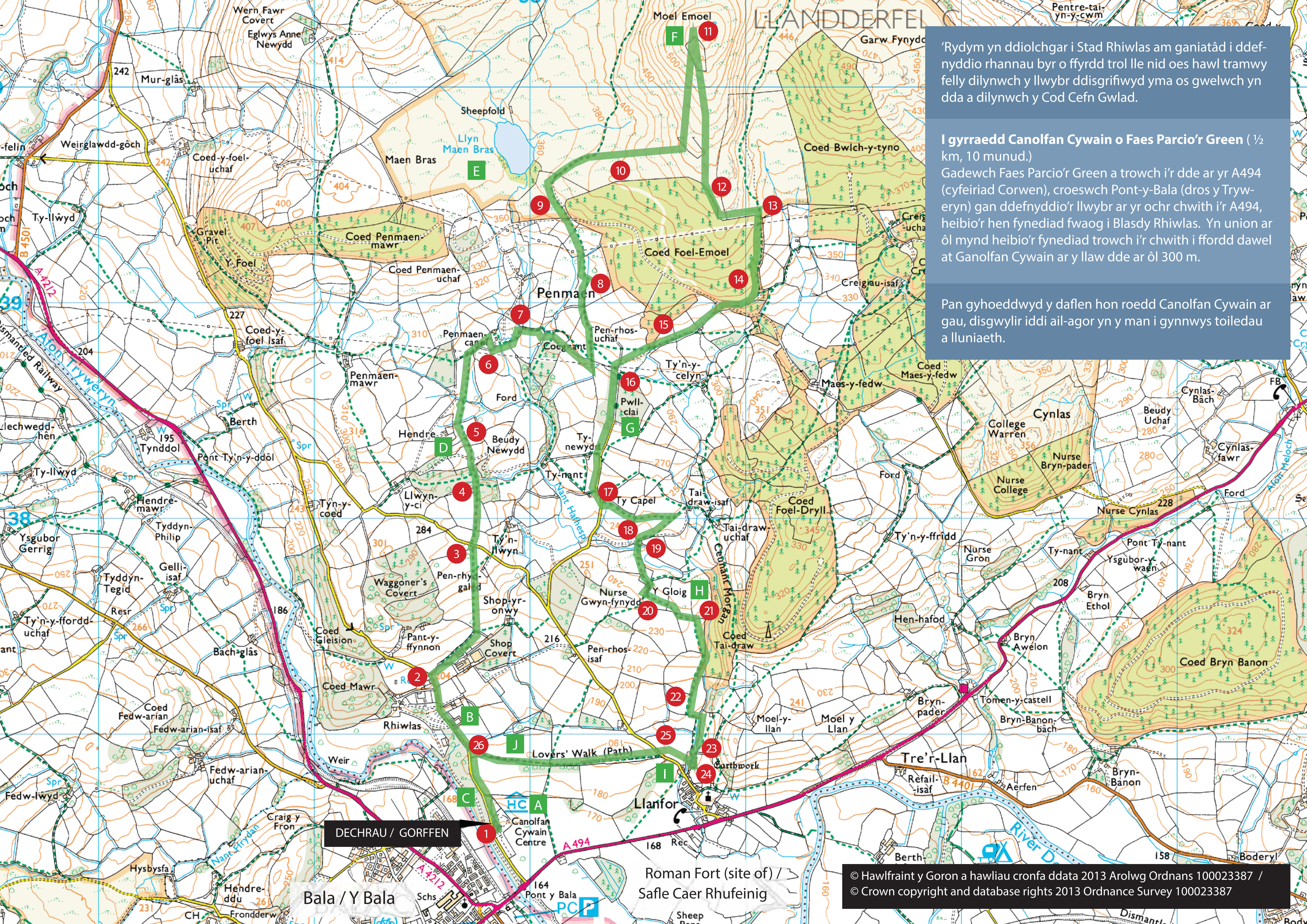

'Rydym yn ddiolchgar i Stad Rhiwlas am ganiatâd i ddefnyddio rhannau byr o ffyrdd trol lle nid oes hawl tramwy felly dilynwch y llwybr ddisgrifiwyd yma os gwelwch yn dda a dilynwch y Cod Cefn Gwlad.

I gyrraedd Canolfan Cywain o Faes Parcio'r Green (½ km, 10 munud.)
Gadewch Faes Parcio'r Green a trowch i'r dde ar yr A494 (cyfeiriad Corwen), croeswch Pont-y-Bala (dros y Tryweryn) gan ddefnyddio'r llwybr ar yr ochr chwith i'r A494, heibio'r hen fynediad fwaog i Blasdy Rhiwlas. Yn union ar ôl mynd heibio'r fynediad trowch i'r chwith i ffordd dawel at Ganolfan Cywain ar y llaw dde ar ôl 300 m.

Pan gyhoeddwyd y daflen hon roedd Canolfan Cywain ar gau, disgwylir iddi ail-agor yn y man i gynnwys toiledau a lluniaeth.

© Hawlfraint y Goron a hawliau cronfa ddata 2013 Arolwg Ordnans 100023387 / © Crown copyright and database rights 2013 Ordnance Survey 100023387

Traddodiad Lleol: dylech fynd a charreg hefo chi i'w rhoi ar y twr cerrig ar y copa a rhoi un droed yn pwll ger y copa!

A **Ysgubor Isaf:** Ffatri gwneud brwsh ac ysgubau allan o brysglwyni sydd yn tyfu yn y gwrychoedd lleol. Yn fwy diweddar addaswyd yr adeilad i wneud Canolfan Cywain, canolfan treftadaeth sydd bellach wedi cau.

Defnyddir y caeau gerllaw i gynnal sawl digwyddiad o bwys, gan gynnwys yr Eisteddfod Genedlaethol ac Eisteddfod Genedlaethol yr Urdd, Sioe Sir Feirionnydd, a threialon a gwerthiannau Cŵn Defaid lleol a chenedlaethol.

B **Stad Rhiwlas:** y prif dirfeddianwyr yn yr ardal, cartref y teulu Price.

C Daw dŵr **Afon Tryweryn** o Lyn Celyn, ar yr afon hon cynhaliwyd pencampwriaeth byd-eang canŵio a rasio dwr gwyn. Ychydig o filltiroedd ar hyd yr A4212 i gyfeiriad Trawsfynydd mae canolfan cenedlaethol dŵr gwyn sef Canolfan Tryweryn. Yno gallwch rafftio dŵr gwyn neu gerdded **Taith Tryweryn** i fyny at yr argae.

Afon Tryweryn yw'r un o'r afonydd prin lle ceir cregyn gleision perlog dŵr croyw sydd yn dangos mor lân yw safon y dŵr. Hefyd yn yr afon mae'r lamprai i'w chael yn ogystal a chreaduriaid mwy cyffredin fel y dyfrgi, a physgod fel yr eog, y brithyll a'r penllwyd. Am ychwaneg o wybodaeth am anifeiliaid gwyllt lleol gweler tudalen **Bywyd Gwyllt** ar wefan GoBala.

D **Hendre:** yn golygu preswylfod yr haf, yn deillio o'r arferiad amaethyddol Cymreig o "Hendre a Hafod" (trawstrefa neu hafota a hendrefa). Yr Hendre oedd y prif breswylfa ger llawr y dyffryn – safle y gaeaf – yr Hafod oedd safle yr haf ger porfa'r ucheldir.

E **Llyn Maen Bras:** cronfa ddŵr sydd yn cyflenwi Stad Rhiwlas i gynhyrchu trydan hydro-electrig.

F O'r copa o danoch gwelir Llyn Maen Bras, tref y Bala, Llyn Tegid, ac yn bellach i ffwrdd crib yr Aran (yn codi o'r llyn), wedyn yn ôl symudiad cloc: Cadair Idris, Rhobell Fawr (de-orllewin), Dduallt, Arenig Fawr, Mynydd Nodol, Llyn Celyn, Arenig Fach (gorllewin), Foel Goch (gogledd-ddwyrain), mynyddoedd y Berwyn (o'r dwyrain i'r de), ac ychwaneg.

Gallwch fwynhau y golygfeydd, y llonydd a'r heddwch a hwyrach ehedydd yn tiwnio uwch eich pen

I'r gorllewin o'r copa mae:

- Eglwys y Santes Anne: safle eglwys/meudwyfa canoloesol.
- Cwningar (Warren) Eglwys Anne: lle y cynhyrchiwyd cwningod i'w gyrru i Lundain i fwydo'r Byddigion.

G **Pwll-clai:** ar gyfer gwneud brics i Stad Rhiwlas.

H **Y Gloig:** barcty (tanerdy) Stad Rhiwlas.

I **Llanfor:** Pentref hynafol yn dyddio yn ôl i'r canol oesoedd – 'roedd marchnadoedd lleol a ffeiriau yn cael eu cynnal yno tan yn ddiweddar yn y 14 canrif pryd y symudwyd gweithgareddau o'r fath i dref y Bala.

J **Eglwys Llanfor:** Codwyd yr adeilad presennol yn 1875, mae eglwys St Mor a St Deiniol, bellach wedi cau. Yn y fynwent mae beddadail teulu Rhiwlas godwyd gan Richard John Lloyd Price, sbortsmon enwog yn ei ddydd, awdur a sylfaenydd distyllfa wisgi Frongoch. Mae arysgrif ar y beddadail am ei geffyl Bendigo – ceffyl rasio a enillodd ras Jiwbilî Kempton Park, y llwyddiant yma oedd yn gyfrifol am barhad Stad Rhiwlas.

Caer Rufeinig Llanfor: Yn amser y Rhufeiniaid 'roedd clamp o wersyll yn bodoli, wedi ei wneud allan o bren, 'roedd digon o le i 1,760 o filwyr yno. Sefydlwyd y gaer yn yr ardal rhwng afonydd Dyfrdwy a'r Tryweryn ac i'r ochr ddeheuol o'r A494. Cafwyd hyd iddi drwy arolwg o'r awyr yn gymharol ddiweddar.

K **Lôn y Cariadon:** yn yr hen ddyddiau defnyddiwyd y lôn goediog hon gan y priodfab a'i briodferch ar eu ffordd o Blasdy Rhiwlas i briodi yn eglwys Llanfor.